

FRAGMENT 1

Inkt

van Katrien Vervaele

DEEL 1: INLEIDING

Op een avond komt een onbekende ruiter aan op de boerderij waar Peter Schoiffer woont. De man overtuigt de jongen die heel bekwaam is in het snijden van pennen om mee te gaan naar Mainz. Daar leert hij Gutenberg kennen en wordt hij lettersnijder bij de man die de boekdrukkunst zou hebben uitgevonden.

Dit fragment begint als Kardinaal Niklaus op bezoek komt bij Gutenberg, zijn zus Patze en Peter.

“Waarom werd jij geen theoloog, beste jongen?” glimlacht de kardinaal.

“Bij Lucifer, omdat ik hem hier nodig heb”, roept Gutenberg uit.

“Omdat hij beter werk kan verrichten als lettersnijder dan als theoloog of filosoof.”

De geestelijke knikt minzaam en neemt nog een slok. “Ik proef de groene druif, ik voel de warmte van de zon die in de aarde dringt, ik zie de witgele kleur van de ossenhoorn, ik ruik het eikenhout van de vaten, ik hoor het sap dat uit de vruchten wordt geperst...”

“En zo proeft en voelt, ziet, hoort en ruikt u God”, vult Peter in.

Niklaus knikt en gaat verder, zijn stem klinkt omfloerst en fluwelig: “Zoals ik hem alle dagen in de wind voel, in de lucht zie en in de kerkgezangen hoor...”

“Maar daarmee bewijs je nog niet dat Hij bestaat”, monkelt Gutenberg, waarbij Patze hem wrevelig en geërgerd aankijkt.

Altijd de spottende toon. En altijd die tegendraadse opmerkingen.

“Dat is juist, Henne, het bestaan van God kunnen we niet bewijzen met alleen maar onze zintuigen...” knikt de kardinaal.

“En al evenmin met denken en redeneren...” zegt Gutenberg.

“Bovenop onze waarnemingen en bovenop ons verstand kan het geloof ons daarvan overtuigen, beste Henne... je zou er goed aan doen om Thomas van Aquino te bestuderen.”

Patze haalt haar armen van boven haar boezem en strengelt haar vingers door elkaar. Wat kan de kardinaal het toch mooi zeggen.

“Tja”, zegt Gutenberg en hij krabt in zijn baard. “Kom terug met je voeten op de grond, beste vriend, want ik wil je iets laten zien.” Uit een kist haalt hij een aantal vellen papier en overhandigt ze aan de kardinaal.

“Het eerste katern!”

De geestelijke blaast bewonderend tussen zijn lippen als hij de vellen bekijkt. De letters zijn diepzwart en gaaf. De bladspiegel is scherp afgelijnd en de initialen zijn met prachtige kleuren afgewerkt.

“Allemachtig, Henne, is dat met die pers en die loden letters gemaakt?”

Als Gutenberg knikt, roept hij met een van aandoening bijna overslaande stem: “Bij de Heilige Maagd, dat is een handschrift waardig!”

Peter glimlacht. Gutenberg knikt trots. Patze wrijft tevreden in haar handen.

“Op hoeveel exemplaren heb je dit gedrukt?”

“Honderd tachtig.”

“Dat worden dus honderd tachtig identieke bijbels?”

“Inderdaad!”

“Zonder fouten?”

Weer knikt Gutenberg. “We hebben de tekst laten nakijken!”

“Wat een initialen! Ze zijn schitterend!” prijst Niklaus. “Een rubricator zou ze niet beter hebben getekend en ingekleurd!”

“Deze initialen vragen veel werk, het is aartsmoeilijk om ze in zoveel kleuren gedrukt te krijgen. Ik had ze liever in het zwart gezet. Voor mij hoeven die bombastische hoofdletters niet!”

“Maar voor Johann Fust wel, veronderstel ik?”

“Inderdaad, die betweter wil de grootste luxe. Hij wil boeken maken die de manuscripten in pracht en praal overtreffen.”

“Toch denk ik dat die Fust gelijk heeft”, zegt de kardinaal. “De bijbel moet niet alleen met respect worden gedrukt, en eerbied, maar ook met luister!”

“Het woord van God moet opgetut en opgetooid!” smaalt Gutenberg.

“Het woord van God moet geëerd en geloofd! Het hoort niet zoals jij het op een snelle en goedkope manier wil drukken”, schudt Niklaus het hoofd.

“Het boek gaat een andere richting uit, Niklaus. Heb je het nu echt nog niet begrepen? Als we boeken willen voor iedereen, dan moet het goedkoper, dan moet al die luxe overboord!”

“Maar de bijbel...”

“Ook de bijbel!” zegt Gutenberg fel.

“Daarom moeten we ook het dure perkament laten voor wat het is en kiezen voor papier.”

“Papier is niet zo stevig, het zal vlugger scheuren, vlugger verslijten”, zegt de kardinaal. “voor het woord van God is geen drager goed genoeg. Perkament is het beste, het is duurzaam.”

“Dan zullen de woorden van de teksten ook voor eeuwig het eigendom van rijken en papen blijven!” roept Gutenberg uit.

“Maar het woord van God...” herneemt de kardinaal.

"... is voor iedereen!" stelt Gutenberg en hij loopt helemaal rood aan.

"Hoe zijn jullie trouwens van plan de verkoop van deze boeken te organiseren?" vraagt de kardinaal, die het beter vindt om van onderwerp te veranderen vooraleer Gutenberg helemaal uit zijn slof schiet.

"Dit eerste katern tonen we aan mensen die belangstelling hebben. Wie intekent, betaalt een voorschot. Als dan de hele bijbel gedrukt is, betaalt hij de rest."

"Wat zal het boek uiteindelijk kosten?"

"Vijftig gulden."

"Dat is niet goedkoop, Henne!"

"Had het aan mij gelegen, Niklaus," roept Gutenberg uit en hij drinkt met één gulzige slok zijn glas leeg, "dan lag de kostprijs stukken lager!"

DEEL 2: EIND AUGUSTUS

De kerk zit tjokvol. Alle gezichten volgen de dominicaan in de witte pij die traag en statig de trappen van de preekstoel bestijgt. Hij kust het houten kruisbeeld dat aan een ketting op zijn borst hangt en kijkt secondelang op de mensenmenigte neer. Zwijgend en dreigend. Dan schraapt hij zijn keel, het akelige geluid verspreidt zich van op de kansel de hele kerk door.

"Er zijn inwoners van deze stad die met zeer vreemde zaken bezig zijn", begint hij. "Zaken die ruiken naar ketterij en verderf. Ik denk dat iedereen wel weet op wie en wat ik doel... er zijn in deze stad mensen bezig met schrijven op een kunstmatige wijze! Zwarte kunst bedrijven ze! Magie! En sterk is mijn vermoeden dat ze hiervoor bij de duivel zelve te rade zijn gegaan!"

Hij zwijgt weer en kijkt rond. Alsof hij iemand zoekt. Peter schuifelt voorzichtig een paar passen achteruit, tot hij zich enigszins kan verbergen kan achter de rug van een grote, forse kerel. "Tot nu toe heeft de kerk dat door de vingers gezien", gaat de dominicaan verder. "Maar nu blijkt dat die mensen niet zomaar wat kalenders of pamfletten willen maken. Zij willen nu ook een bijbel fabriceren. U hoort het goed... een bijbel! Het woord van God! Die mensen springen zeer lichtzinnig om met de heilige teksten!"

De mensen luisteren muisstil en geschrokken.

"En om die heilige woorden te schrijven, gebruiken ze loden letters en een wijnpers!" Zijn ogen bliksemen rond. "Een wijnpers!" herhaalt hij **en hij laat de s-klank iets langer sissen dan nodig.** "Het instrument van de heidense god Bacchus, waarmee de druif tot sap wordt geperst, gebruiken ze om het woord van God te schrijven." Weer kijkt de geestelijke rond.

"En er is meer... Ze werken met letters van lood, die de ganzenveer

vervangen. De ganzenveer, die al eeuwen het woord van God heeft neergepend, hebben ze niet meer nodig. De arbeid van het schrijven, die monniken beoefenen ten dienste van God, maken ze belachelijk.”

Een paar ogenblikken zwijgt hij en de stilte in de kerk voelt al even dreigend aan als zijn doemende woorden.

“En waarom?” briest hij. “Omdat ze op zoek zijn naar winstbejag!. Meer boeken maken is meer boeken verkopen. Ze zijn uit op geld. Geld, het oorkussen van de duivel.

Vanuit de nok van de kerk weergalmt het woord ‘duivel’. De mensen krimpen angstig ineen. Ze begrijpen het niet meer. Ze dachten dat het een goede zaak was, die uitvinding van Henne Gensfleisch. De stem van de priester wordt ineens stiller, zodat iedereen zijn oren moet spitsen om hem te verstaan.

“Een mensenhand, een monnikenhand is niet meer nodig. Maar ik zeg jullie, lood en pers kunnen het woord van God niet eren!”

Een verbaasd gemurmel kabbelt door de kerk. Peter kijkt rond en ziet hoe sommige gezichten met afschuw en walging zijn vervuld. Andere met ongeloof. Ineens wordt hij bang. De mensen kennen hem, ze weten dat hij met Gutenberg samenwerkt. Straks, als hij buitenkomt, keert de volkswoede zich misschien nog tegen hem en wordt hij aan de schandpaal vastgemaakt. Hij maakt zich zo klein mogelijk. Nu de kerk verlaten durft hij niet, dat zou pure waanzin zijn. Hij zal wachten tot de mis uit is en dan ongemerkt, met de massa mee, naar buiten sluipen.

“Het zijn de zonen van de duivels Belial en Beëlzebub die dorsten naar ijdele roem en wereldse eer!” galmt de stem van de dominicaan weer de ruimte door, maar in plaats daarvan het gemurmel van de gelovigen te doen stoppen, wordt het geroezemoes alleen maar luider. Ze lijken niet akkoord te gaan met de woorden van de priester. Ze vinden de nieuwe manier van schrijven iets heel bijzonders. Een belangrijke uitvinding die in hun stad werd gedaan. Sommigen hebben de gedrukte woorden op de kalender al in hun huis hangen en zijn er trots op. En nu ineens moet blijken dat deze ontdekking ingegeven werd door duivelse machten. Hij maakt hen wat wijs.

“De Kerk kan met deze praktijken niet akkoord gaan en verbiedt daarom om de gedrukte bijbel te bekijken, te lezen of te kopen!” baldert hij. De mensen schudden het hoofd en halen de schouders op. Dit gaat te ver.

“Branden in het vuur zullen de heiligschenners van het woord van God”, fulmineert de dominicaan. “Branden in het eeuwige vuur, dat beter is dan de felste vlammen op aarde.”

Sommigen zwijgen geschrokken, anderen mompelend afkeurend.

“Ssssst!” Een aantal vrouwengebaren met hun vinger op de lippen dat er moet geluisterd worden naar die preek.

“De loden letters zullen smelten in de hel, de persen zullen branden met spattende gensters. De vlammen zullen likken aan die verdoemde uitvinders van de loden letter. Hun geronnen bloed zal nog roder lijken dan de rode inkt die ze gebruiken voor het drukken van de heilige beginletters, want ook die durven ze in kleuren na te bootsen.”

Peter herademt als de priester eindelijk ophoudt met preken en de kansel weer afkomt en het koor iets later de psalm zingt die de communie aankondigt. De dominicaan gaat vooraan staan met de gouden bekers vol hosties in zijn linkerhand. Met een hooghartige blik en genietend van zijn macht wacht hij op de rij mensen die met bange ogen en met een klein hart aan hem voorbij zullen schuiven en voor hem knielen.

Een eerste hostie haalt hij uit de kelk, en houdt hem uitnodigend de gelovigen voor. Maar niemand gaat naar voren, ook de kwezels niet en ook de bange vrouwen niet die met hun ‘sssst’ het gemompel smoorden. Niemand gaat knielen op de bank.

Het koor blijft zingen, maar de woorden klinken weifelend en de toon zakt. Dan is er iemand die de kerk verlaat. Het is een zware, trage stap. De stap van een man. Iedereen luistert. Maar niemand durft om te kijken. Ze zien hoe de ogen van de priester zich tergend traag richten naar het portaal, dat opengaat en met een harde klap dichtvalt. Sommigen trekken hun hoofden iets in, om zich kleiner te maken, anderen kijken naar beneden, naar de vlekken licht op de zwarte arduinen plavuizen (=vloertegels).

Het koor zwijgt. Het orgel zwijgt. Iedereen blijft ineengekrompen staan, zijn ogen gericht op de priester of naar de grond. De stilte in de kerk ademt wachten en twijfelen. Maar niemand gaat naar voren, naar de priester, die daar staat met de hostie boven de kelk.

De mensen blijven een hele poos wachten, met gebogen hoofd en schouders. Dan komt er langzaamaan beweging in de massa, een lichte deining, en enkele stappen naar buiten. De anderen twijfelen, onzeker en angstig, ze durven de priester al dan niet meer aan te kijken, maar dan verlaten ook zij de kerk. In een trage, aangesloten rij schuifelt iedereen naar buiten. In de kerk is er alleen nog stilte. En zonlicht op het donkergrijze arduin.